

MALTA DİLİ ÜZERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

A HISTORICAL OVERVIEW OF MALTA LANGUAGE

Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, gamzeyuceturk@ardahan.edu.tr

Öz

Malta, küçük bir ada ülkesi olmasına rağmen, bulunduğu konum sebebiyle çok çeşitli milletlerin izlerinin görüldüğü önemli bir tarihe ve sürekli yenilenen, biçim değiştiren bir dile sahiptir. Arapçanın bir lehçesi olan bu dil, Latin harfleriyle yazılan tek Sami dildir. Dünya genelinde Maltaca çalışmaları, özellikle son yıllarda artmaya başlamış ve bu dil üzerine konferanslar düzenlenmiş, "Malta Centre", "International Association of Maltese Linguistics" gibi dil merkezleri/dernekler kurulmuştur. Malta, çok derin dilsel ve politik tarihe sahipken Türkiye'de sadece Malta sürgünleri ve Osmanlı Devleti'nin 1565 yılındaki kuşatması üzerine yayınlara rastlanmaktadır. Malta dili ya da edebiyatına dair neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Bu makalede, söz konusu dilin kökeni, geçirdiği evreler, edebî dilin oluşumu ve bugünkü Maltaca üzerinde durulacaktır.

Abstract

In despite of a small island country, Malta has an important history with the traces of various nations and a constantly renewing, form-changing language because of its location. This language, a dialect of Arabic language, is the only Semitic language written in Latin letters. Maltese studies around the World have begun to grow especially in recent years and conferences on this language were held and language centres and associations were established as "Malta Centre", "International Association of Maltese Linguistics". The publications on Malta exiles and the Great Siege of Malta in 1565 are only found in Turkey whereas Malta has a deep linguistic and politic ties. Unfortunately there is hardly any work on this language or its literature in Turkey. In this article, there will be dwelled on origin of the language, its stages, the formation of the literary language and Maltese language of the present.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 16 Ağustos 2018

Kabul edildiği tarih: 9 Aralık 2018

Yayınlanma tarihi: 28 Aralık 2018

Article Info

Date submitted: 16 August 2018

Date accepted: 9 December 2018

Date published: 28 December 2018

Anahtar sözcükler

Malta; Maltaca; Arapça Lehçesi; Dil Tarihçesi; Sami Dil

Keywords

Malta; Maltese Language; Dialect of Arabic Language; Language History; Semitic Language

DOI: 10.33171/dtcjournal.2018.58.2.31

Giriş

Malta, Akdeniz'in ortasında, İtalya'nın güneyinde bir takımada ülkesidir ve başkenti Valletta (Il-Belt Valletta) şehridir. Gozo (Għawdex), Comino (Kemmuna), Filforta (Filfla) ve Cominotto (Kemmunett)'dan oluşan adalar grubunun en büyüğü ülkeye de adını veren 237 km² ile Malta adasıdır. Bu adalardan Malta ve Gozo'da yerleşim varken, Comino'da sadece bir ailenin yaşadığı bilinmektedir.

Malta isminin kökeni tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar, onun Fenike dilinde sığınak anlamındaki "malat" kelimesinden geldiğini ifade ederken, bazıları da Grekçede bal anlamında olan "meli"den geldiğini iddia eder. Roma döneminde "Melita" olarak ifade edilmiştir. Kelimenin kökeninin Sami dillerden geldiğine dair bir görüşte ise "ismin kökeninin üçlü kök harflerinden (m,l,t) dolayı Fenikece, İbranice ya da Arapça olabileceği, kelimenin bu üç dilde yakın anlamda (sığınak, kurtuluş, kaçış) olduğu ve adanın jeolojik yapısından dolayı 'sığınak' anlamına uygun özelliği" (Süleyman 2-3) ifade edilmiştir.

Takımadanın Sicilya'ya en yakın adası ve büyük ihtimalle yerleşimin olduğu ilk ada olan Gozo isminin kökeni de yine Fenikeceye ya da Grekçeye dayandırılır. Fenikelilerin gemilerinin şekliyle benzerlik kurarak adaya gemilerinin ismi olan "Gawl" adını verdikleri yönünde bir düşünce olduğu gibi, Greklerin Malta ve Gozo'yu Fenikelilerden önce kolonileri hâline getirdiği gerekçesiyle Gozo'nun kökeni, Grekçe "Gaudos" kelimesine de dayandırılır (Vella 5-6). Roma döneminde Gozo adası için "Gaulos" ya da "Gaudos" isimlerinin kullanıldığı pek çok kaynaktan görülmektedir. Araplar dönemine gelince, adadan "Għawdex" olarak bahsedilir ve adanın ismi zamanla bugünkü hâline dönüşür.

Malta ile Gozo arasındaki kanalda yalnızca 3,5 km²lik bir alana sahip olan Comino adası yer alır. Comino'nun (ya da Maltadaki adıyla Kemmuna), adını "orada çok rastlanılan kimyon tohumundan aldığı" (Castillo 5) öne sürülür. Arapça kökenli bir sözcük olan Kemmuna ya da Comino'dan farklı isimlerle bahsedildiği de görülmektedir. "Pseudo-Skylax ise Comino adasından "Lampas" olarak bahseder" (Skylax'tan akt. Cassola 57). Lampas isminin kökeniyle ilgili ise çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, "istiridye sahili" anlamında Grekçe bir sözcük olan Lampedusa'dan ya da deniz fenerini kasteden İtalyanca Lampada (lamba) kelimesinden türediği yönündedir (Cassola 57).

Bu adalardan başka, takımadanın yerleşim bulunmayan birkaç adacığı da vardır. Bunlar; adaya Hristiyanlığı getiren havari St. Paul'un içinde olduğu geminin enkazının bulunduğu yer olan St. Paul adası, ismini Arapçada biber anlamındaki "filfel" kelimesinden alan Filfla adacığı ile Comino'nun yanında bulunan Cominotto ve Gozo'nun batı kıyısında yer alan Fungus Rock adacığıdır (Castillo 6).

Akdeniz'in ortasındaki bu takımadaların sahip olduğu isimlerden de anlaşılacağı üzere adaya çeşitli milletlerle birlikte çeşitli diller de gelmiştir.

1. Malta Dilinin Oluşumu ve Tarihçesi

Fenikeliler öncesi dönemde takımadanın isimlerine ve adada yaşayanların dillerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Malta'da insan varlığının ilk belirtileri yaklaşık olarak MÖ 5000 yılına (Castillo 10) tarihlenir.

1.1. İlk Yerliler: Takımadadaki ilk yerleşim, neolitik döneme rastlar. Bilim adamları deniz seviyesindeki yükselme sebebiyle Sicilya'daki verimli toprakların yok olduğunu ve takımadanın ilk yerlilerinin tarım amacıyla Sicilya'dan geldiğini tahmin etmektedir. Sicilya'ya en yakın adanın Gozo olması sebebiyle, ilk yerleşimin burada olabileceği düşünülse de, arkeolojik kazılar sırasında Malta adasındaki Għar Dalam

mağarasının yakınlarından çıkan ve Sicilya'dakilere benzer toprak kaplar; bilim adamlarını ilk yerleşimin Malta'da olduğu düşüncesine itmiştir (Hoe 6).

İlk yerlilerin ardından, yaklaşık 1600 yıl sonra, takımadaya başka bir topluluk gelmiş ve bunlar adaya megalitik yapıyı getirmiştir. “Sicilya’da bakır ve bronz kullanılmaya başlanmışken zamanla Tapınak İnşacıları olarak bilinen bu insanlar, MÖ 3600-3000 yılları arasında bakır ve bronz gibi madenleri kullanmadan hâlâ varlığını sürdüren en eski yapıları inşa etmiştir” (Castillo 10). Bunların en eskisi Gozo’daki Ğgantija tapınağıdır. Fakat kalıntıları bugüne kadar gelmeyi başarmış, insanda hayret uyandıran bu yapıları inşa edenlerin konuştukları dil hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. “MÖ 2000 yılında Yıkıcılar olarak adlandırılan, kim oldukları bilinmeyen Bronz Çağ insanların adaya saldırdığı ve tapınakları yok ettikleri ileri sürülür” (Castillo 12). Bu döneme kadar barışçıl bir yaşantının olduğu tahmin edilen adalara böylece savaşçı bir topluluk gelmiş ve bunların kökenlerine dair kanıtlar, onların İtalya’nın topuk kısmının en güney ucundan geldiğini gösterir. Maltalı bir arkeolog olan Temi Zammit’in, kafataslarının şekline bakarak Maltalıların soyunu Bronz Çağ insanına dayandırması bu düşünceyi kesinleştirir niteliktedir (Grima 111-112).

Yıkıcılar, adada 700 yıla yakın bir süre kaldıktan sonra MÖ 900’lerde Sicilya’dan göç eden yeni nüfus, adaya tamamen farklı bir kültürü, Demir Çağı kültürünü getirmiş (Castillo 14) ve bu dönem yüz yıl kadar bir süre devam etmiştir.

1.2. Fenikeliler Dönemi: MÖ 800-750 yıllarında Fenikeliler adada bir koloni kurmuş ve Fenikeli göçmenler ticaret yoluyla kendi dillerini ve alfabelerini de getirmiştir. Böylece Malta’nın yazılı tarihi başlamıştır. Fakat yazılı belgelerin olmasına rağmen Fenikeliler ve Kartacalılar Malta’sında dilsel durumla ilgili bilgiler hâlâ bulanıktır. Bronz Çağ insanı ile Fenikelilerin bir arada ve barış içerisinde yaşadığı düşünülmektedir. Fenikelilerin Akdeniz’deki ticari seferleri sırasında çok geniş bir alana yayılmış olan Fenikece, herhangi bir yazıtın olmadığı Bronz Çağ insanının diline göre daha saygın bir konumdadır. Bu yüzden bir arada yaşayan bu iki toplum tarafından Fenikecenin kullanımının artmasıyla Bronz Çağ insanının dili yok olmuştur (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 15).

Fenikelilerin adaya kendilerinden önce gelen Bronz Çağ insanıyla ve sonrasında Kartacalılarla bir arada yaşaması dilsel, kültürel ve sosyo-politik durumun iç içe geçmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla bu döneme dair bilinenler kesin çizgilerle ayırlanamamaktadır. Fakat onların Melkart ve Astarte gibi tanrılarına adanan tapınaklar inşa ederek adadaki yerlilerin dinî yaşantılarına etki ettikleri gibi

pek çok alanda ada hayatına yenilik getirdikleri görülmektedir. Dilsel etkisinin önemi ise Malta'da bulunan ilk yazıtın (yaklaşık olarak MÖ 700 yılına tarihlendirilir ve Ba'al Hammon'a ithaf olunmuştur.) Fenikecede yazılmış olmasından anlaşılmaktadır (Brincat, *Maltese and Other Languages* 14).

1.3. Kartacalılar Dönemi: Bir Fenike kolonisi olan Kartacalılar, MÖ 480 yılında adayı işgal etmiştir; ancak onların gelmesiyle Fenikelilerin izleri doğrudan silinmiş değildir. “*Kartacalılar, Fenikelilerin kendi paralarını basmasına ve senato toplantılarına izin vermekle birlikte ikili devlet yönetimine olanak tanımıştır. Yerleşimi içeriye taşımış ve bugün Malta'da Mdina, Gozo'da Victoria isimleriyle bilinen şehirleri kurmuşlardır*” (Castillo 26-27). Bu dönemde Fenikelilerin etkisi devam ederken Grek etkisinin de dile nüfuz ettiği görülmektedir. “*Malta'da bulunan ilk Yunanca tam metin, MÖ 2. ya da 3. yüzyıla tarihlenen bir çift mermer şamdan üzerindeki iki dilli yazıttır. Bu yazıt, Tas-Silg'teki Melqart ve Ashtart tapınağında hem Kartaca dilinin hem de eski Yunancanın üst düzey diller olarak kullanıldığını gösterir*” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 16).

Malta'da Fenike ve Kartaca dillerinde günümüze dek ulaşan pek çok yazıt bulunmuştur. Fakat Kartaca dilinin Fenikecenin bir lehçesi olması ve Fenikelilerle Kartacalıların bir arada yaşaması bu yazıtların dillerinin ayrımında bazı karışıklıkların olabileceğini akla getirmektedir. Şu da bir gerçektir ki; Kartacalılar buraya şehirleşmeyi getirerek ve burada pek çok önemli liman kurarak Malta'nın nüfusunu arttırmıştır.

1.4. Roma ve Bizans Dönemi: Uzun süren Kartaca savaşlarının ardından, MÖ 218'de Romalılar Malta'yı ele geçirmiş ve ada, Sicilya'nın bir vilâyeti olmuştur. Romalıların, Malta toprakları ve halkı üzerinde derin etkisi olmuş; Kartacalıların izinin silmesi kolay olmamıştır yahut da kendileri bunun için acele etmemiştir. Kartaca dili halk arasında uzun yıllar daha konuşulmaya devam ederken bu dönemde basılan paralarda da bu dilin etkisi görülmektedir.

Roma hâkimiyeti sırasında gerçekleşen önemli olaylardan biri, Havari Paul'un gemi kazasıdır (MS 60). “*Aziz Paul'un adada üç ay kaldığı ve bu süreçte pek çok mucize görüldüğü anlatılır. En önemlisinin ise Malta'nın başkanı ve geleneğe göre Malta'nın ilk piskoposu olan Publius'un babasını iyileştirmesidir. Malta, Aziz Paul tarafından bulunduğu iddia edilen Latin kilisesindeki tek Hristiyan topluluğudur*” (Castillo 28). Hristiyan Malta'nın hikâyesi ve onun Haçlı seferlerindeki rolü böyle başlamıştır. Maltalıların gemi kazasından sağ kalanların yardımına koşup onları itinayla tedavi etmelerine rağmen, “*St. Luke, Malta'nın yerlilerinden barbarlar olarak*

bahsetmiştir. Bu tanımın ise toplumsal değil; dilsel bir tanım olduğu ve MS 60 yılında Maltalıların Latince ya da eski Yunancayı doğru konuşmadığını belirtmek için ifade edildiği düşünülür ve böylece o dönemde Maltalıların Kartaca dilini konuştuğu çıkarımına varılır” (Brincat, “Languages in Malta and the Maltese Language” 8). Roma döneminde Kartaca dili halk arasında konuşulmaya devam ederken Malta ve Gozo’daki kültürel çevrenin dili Latince ve Grekçe olmuştur.

Romalıların Malta’yı ele geçirmesinin tarihi bilinse de, onların adadaki hâkimiyetinin ne zaman son bulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Bizans yönetimine dek takımda çeşitli yönetimlerin idaresine girmiştir. “*Son Roma İmparatoru, MS 476’da tahttan indirildiğinde Malta adaları, Vandallar ve Gotların eline düşmüş, yaklaşık 60 yıl sonra da Sicilya ile birlikte Bizans yetkisi altına girmiştir*” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 24).

Bu dönemde basılan sikkelerden de anlaşıldığı üzere Roma hâkimiyetinin ilk iki yüz yılında Kartaca, Helen ve Roma kültürlerinin etkisi görülmektedir ve bu, bir barış ortamının olduğunu göstermektedir. MS I. yüzyıldan sonra ise Latince yazıtların arttığı bilinmektedir. Bu yüzyıldan itibaren Kartaca ve Grek dillerinin yerini Latince almış (Brincat, *Maltese and Other Languages* 20) ve beş yüzyıl boyunca Malta’nın dili olarak kalmıştır. Bugün bile Maltacada varlığını sürdüren - bazıları Sicilya dili ya da İtalyanca aracılığıyla geçmiş- Latince kelimeler sözlüklerde görülmektedir.

MS 533-870 tarihleri arasındaki Bizans dönemi hakkında ise çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Brincat, dilsel verilerin azlığına rağmen Bizans döneminin uzun sürmesi ve politik ve sosyal güç gibi etmenlerle adada Latincenin yerini Grekçenin aldığını kesin bir biçimde ifade eder (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 24).

Grekçe, kilisenin dili olarak Malta’daki varlığını Norman dönemine kadar sürdürse de günümüz Maltacasına ulaşan Grekçe dinî sözcükler oldukça az sayıdadır.

1.5. Araplar Dönemi: Araplar, 711’de başlayan Avrupa fetihlerinde İspanya, Fransa, Sicilya ve Palermo’nun ardından 869 yılında Malta’yı kuşatmış ancak halk tarafından geri püskürtülmüştür. 870 yılında Sevade ibn Muhammed komutası altındaki daha güçlü bir birliğin Bizans ordusunu mağlup etmesiyle Malta, Arap hâkimiyeti altına girmiştir (Castillo 28-29).

Malta takımadalarının durumunu en çok etkileyen millet Araplar olsa da, onların adadaki sosyal yaşamı, yerli nüfusa ve Hristiyan kilisesine tavrı ile ilgili neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Araplar adaya geldiğinde St. Paul'un gemi kazası olayıyla Hristiyanlığı kabul etmiş bir halkın bulunduğu bilinmekle birlikte, adadaki Müslüman-Hristiyan oranı konusunda kesin bilgilere ulaşılamamıştır. "870'den 1240 yılına kadar varlıklarını sürdüren Müslüman Araplardan geriye kalan dinî bir eserin olmaması hayret uyandırmaktadır; herhangi bir cami izine rastlanmadığı gibi Arapların yaşadığı şehir Mdina'nın surlarının dışında sadece bir mezarın varlığından söz edilmektedir" (Süleyman 22). "Tarihçi el-Himyeri'nin belirttiğine göre, Arapların takımadayı fethinden (868-869) sonra adaların meskûn olmadığı bilinmektedir" (el-Himyeri'den akt. Brincat, *Maltese and Other Languages...* 37). Bu da nüfusun katledildiği ya da esir alındığı düşüncesini akla getirmiştir. Böylece Grekçenin kullanımı sona ermiş ve adanın dili kolaylıkla Arapça olmuştur. Fakat Malta'yı fetihleri sırasında Arapların yanında yer alan Berberilerin dilinin de günlük konuşmada kullanıldığı tahmin edilmektedir (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 38-39).

1048'de Bizanslılar Malta'yı yeniden ele geçirmeye çalışmıştır. "Eli silah tutan Arap sayısı sadece 400 kişi olduğundan Arap tarihçi el-Himyeri'nin de ifade ettiği gibi, kendilerine tam özgürlük verileceği sözüne istinaden Hristiyan Maltalılar, Araplara destek olmuştur" (el-Himyeri'den akt. Castillo 29). Bu sayede Bizanslıları geri püskürtmeyi başarmışlardır.

Şüphesiz Arap hâkimiyetinin en kalıcı mirası, dil üzerindeki etkisidir. 220 yıllık hâkimiyet dönemi ve bunu takip eden bir buçuk yüzyıl serbest yaşama dönemi içerisinde Araplar, Arapçanın yeni bir lehçesinin, Malta Arapçasının doğmasına sebep olmuştur. "Malta Arapçasının, 1038'de Sicilya'da sivil savaşın patlamasının ardından (...) oradan gelen koloninin konuştuğu dil olan Sicilya Arapçasına çok benzemesi sebebiyle dilin alt katmanı, koloninin Malta'ya geldiği 1048-1049 yıllarına dayandırılır" (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 46, 49). Yüzyıllarca süren Malta-Sicilya ilişkilerine bakıldığında Sicilya Arapçasının Maltaca üzerindeki etkisi mutlaka akla gelir. "Maltadaki dinî terimlerin (ör. ekmek ve şarap ayini için "quddiesa", aziz anlamında "qaddis", (...) kilise için "knisja", Noel için "il-Milied" vb.) de Müslümanlardan ve Arapça konuşan gayr-ı Müslümlerden (Mozarablar) oluşan, 1048'de Sicilya'dan gelen koloniden geçmiş olduğu düşünülmektedir" (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 56, 58). Ancak Sicilya'da Arapçanın varlığını sürdürmesi Müslüman nüfusa bağlıyken ve

Sicilyalılar dillerinin Latin köklerini bulmak için Arapçayı terk ederken Maltalılar adalarındaki lehçelerini güçlendirmişlerdir. Büyük olasılıkla Sami bir dil olan Fenikeceyi ya da lehçelerini uzun süre konuşan Maltalıların Arapçaya adaptasyonu da daha kolay olmuştur.

1.6. Normanlar Dönemi: 1061’de Kont Roger’in önderliğinde Sicilya’yı işgal eden Normanlar, Araplarla otuz yıla yakın bir süre mücadele ettikten sonra 1090 yılında Sicilya’yı ve Malta’yı ele geçirmişleridir. Uzun süren Arap hâkimiyetinin ardından adaya gelen Normanlar, başlangıçta Araplara karşı epey hoşgörülü davranmış ve yıllık haraç ödeyerek adada kalmalarına izin vermiştir. Böylece Araplar yaklaşık 200 yıl daha Malta’da ikamet etmiştir (Castillo 30).

Normanların Malta’yı ele geçirmesiyle adada konuşulan dil yeni bir evreye girmiştir. Bu dönem boyunca Malta ile Sicilya arasında özellikle göçlerle büyüyen ilişkiler nedeniyle Maltaca, Sicilya dilinden kelime ve kelime biçimlerini alarak ondan önemli ölçüde etkilenmiştir. Malta ve Sicilya’daki kültürel dil Sicilya Arapçası olarak ifade edilmiş ve Arap alfabesi kullanılmıştır. “*Wettinger’e göre, geç Ortaçağ Maltacası, klasik Arapçanın fiil kiplerini ve takılarını kaybetmiş ve bölgeye özgü morfolojik biçimleri benimsemiştir ama modern Maltacadakinden çok daha fazla Sami kelimeyi de korumuştur*” (Wettinger’den akt. Fabri, “Maltese” 797). Normanların kendi dilleri de Maltalıların diline önemli oranda fonetik ve sözcüksel etki etmiştir. Arapçanın dilbilimsel etkisi ise Frederick’in Arapları kovduğu 1224 yılına kadar sürmüştür. Böylece “*Maltaca, Normanların ve onların ardından gelen yabancı yönetimlerin dillerinden edindikleriyle Arapçadan farklı özellikler kazanmaya başlamıştır*” (Aquilina 75).

Suabiyalı İmparator II. Frederick, 1224 yılında Müslümanları adadan sürdüğünde nüfusta belirgin bir değişime sebep olmuştur.

1241’de hâlâ ada nüfusunun üçte biri Müslümanlardan oluşuyorken 1249’da Malta’da Müslüman nüfusu son bulmuştur. 1371-1452 yılları arasında temel dinî düzenlemeler yapılmış ve sonuç olarak kiliseler hızla çoğalmıştır: 1350 yılında kiliselerin sayısı 10 iken 1575’te 430’a yükselmiştir. Ayinlerde Latince resmî dil iken İncili öğretme ve müminle iletişim için ana dil kullanılmıştır (Brincat, “Languages in Malta and the Maltese Language” 9).

Maltacadan bahseden mevcut en eski belge de, Normanlar dönemine rastlar. “*1364 yılına tarihlenen bu belge, Benedikt rahiplerinin yerel dili konuşmadıkları için Malta’da bir manastırı açamayışını anlatır*” (Fabri, “Maltese” 797). Maltaca yazılmış

bilinen ilk belge ve aynı zamanda ilk edebî eser, Pietru Caxaro'nun (ö.1485) XV. yüzyılın ortalarında yazdığı 20 dizeden oluşan şiiri, "Il-Kantilena"dır. Pietru Caxaro'nun yeğeni Noter Brandano de Caxaro Il-Kantilena'yı 1536'da noter defterine kaydetmiştir ve yazdığı Latince notta şiirin dilinin Maltaca olduğunu belirtmiştir (Fabri, "Maltese" 798).

Lecceli Tancred'in 1194 yılında ölümüyle Norman hâkimiyeti son bulmuş ve Suabiyalıların hâkimiyeti başlamıştır. *"Bu dönemin en önemli yöneticisi Hohenstaufen Hanedanından II. Frederick'tir (1220-1250) ve onun ölümünden sonra Malta, sadece 16 yıl daha bu hanedanının yönetiminde kalmıştır"* (Castillo 32). Sonra adalar, yaklaşık üç yüz yıl *"Angevinler (1266), Aragonlar (1283) ve Kastilyanların (1412)"* (Castillo 33, 36) olduğu hanedan ve krallıklar tarafından yönetilmiştir.

1.7. Şövalyeler Dönemi: 1070 yılında kurulan St. John tarikatı, kutsal toprakları kaybetmesinin ardından Kudüs'ten Rodos'a geçmiştir. *"1522 yılında Rodos'u da Kanuni Sultan Süleyman'a teslim etmesiyle Roma İmparatoru V. Charles'ın hediyesi olarak 1530 yılında Malta adalarının sahibi olmuştur"* (Castillo 50-51).

Haçlı seferleri sırasında Hastane Rahipleri (Hospitallers) ve 1530'dan sonra ise Malta Şövalyeleri olarak bilinen St. John Şövalyeleri'nin, 1530'da adaları kontrolü altına alması, Malta tarihinde bir dönüm noktası olmuştur (Castillo 51). O döneme kadar Malta'nın tarihi Sicilya'ninkine bağlı iken Şövalyeler döneminden itibaren bağımsız bir yol izlemiştir.

Voltaire'ın "Hiçbir şey, Malta kuşatmasından daha iyi bilinmez" dediği, tarihte önemli yer edinen Osmanlı'nın Malta kuşatmasında (1565), Şövalyelerin galip gelmesi, Malta halkının onlara güvenmesini sağlamıştır (Castillo 76). Şövalyeler, Malta halkının güvenini ve sevgisini sadece bu galibiyetle kazanmamış, aynı zamanda halkın diline sahip çıkmasıyla da kendilerine olan bağlılığı güçlendirmiştir.

Arapçanın takımadaya girmesinin ardından yaklaşık altı yüz sene sonra, Normanlar döneminde, Maltaca yazılmış tek bir eserin olduğu göz önüne alınırsa Şövalyeler zamanına dek yalnızca konuşma dili olan Arapçanın Malta lehçesi, bu dönemde başlı başına bir dil olma yoluna girmiştir. Sekiz dilden ya da etnik bölümden (Aragon, Auvergne, Kastilya, Portekiz, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Provence) oluşan Şövalyeler, bugün hâlâ Maltaca sözcüklerin büyük çoğunluğunu oluşturan İtalyancayı (özellikle Tuscan lehçesi) takımadaya getirmiştir. Fakat yerli

halkın dilini korumaya da özen göstermiştir (Brincat, “Languages in Malta and the Maltese Language” 10).

Şövalyelerin adaya geldiği ilk zamanlarda Malta’daki bir grup tarafından Malta dili ifadesi kullanılsa da, “16. yüzyılın sonuna dek Malta’yı ziyarete gelen yabancıların algısında, Malta dili yoktur. Yabancılar, Maltalıların kendilerine has bir tür yerel dil konuştuklarının farkında olmuşlardır fakat onlar için bu dil, Afrika dili, Kartaca dili ya da Suriye kabile dili vb. olarak düşünülmüştür” (Cassola 49).

XVI. yüzyılda adaya gelen pek çok seyyah da Malta ve Maltacaya dair gözlemlerini eserlerine aktarmışlardır.

Tamamen Malta takımadaları üzerine yazılmış ilk tanımlama, Quintinus’a aittir ve 1536 yılında yazılmıştır (...) Burada Maltaca, ilk kez bir Afrika dili olarak tanımlanır ve Kartaca ile karşılaştırılır. Quintinus, dilin Afrika diline özgü yapısından ve Latin harflerine dayalı ortografik kodlamasındaki zorluktan ötürü Latin harfleriyle iyi ifade edilemediğini de belirterek önemli bir soruna değinmiştir (Cassola 114-115).

Viperano (1567) da Maltalıları sadece konuştukları dil bakımından değil; fiziksel özellik, karakter ve yaradılış bakımından da Afrikalılara benzetir. Bu yüzden, “Viperano’ya göre, gelenekleri ve dilleri sebebiyle XVI. yüzyılda Malta nüfusu, Akdeniz’in Kuzey kıyısındakilerden çok Afrika kıtasının yerlileri arasına dâhil edilmiştir” (Viperano’dan akt. Cassola 119). 1588 ve 1589 yıllarında Malta’ya seyahat etmiş Alman Hieronymus Megiser da “Malta halkının ten rengini Afrikalılarınkine benzetir ve Arapçanın bir türü olan Suriye kabile dili, Mağribi ya da Kartaca dili olan bir dil kullandıklarını söyler” (Megiser’dan akt. Cassola 128-129). Hieronymus Megiser’in *Thesaurus Polyglottus* adlı sözlüğü XVI. yy. Maltacası için önemlidir. “Maltacanın bilinen ilk kelime listesi, bu sözlüğün 1603 yılındaki ilk baskısında listelenen 9 adet Maltaca kelimedir. Ancak sözlüğün daha sonraki baskılarında bu sayı, 121’e çıkmıştır” (Cassola 146). 1664 yılında adaya gelen İngiliz gezgin Philip Skippon “Latince açıklamalarla başka bir Maltaca kelime listesi ortaya koymuştur. Bu iki liste çok kapsamlı olmayıp bazı hatalar içerse de o dönemin Maltacası hakkında fikir edinmemiz açısından önemlidir” (Cachia 6).

Şövalyelerin yerli halkın dilini korumaya ve hatta bazılarının bu dili öğrenmeye çalışması sayesinde onların adaları yönetimi süresince Maltaca üzerine gerek Şövalyeler gerek Maltalı ya da yabancı araştırmacılar tarafından pek çok önemli çalışma yapılmış ancak bu çalışmaların çoğu İtalyanca ya da Latince yazılmıştır.

“Maltacanın tarihi gelişiminin izini süren ilk Maltaca uzmanı St. John Şövalyelerinin rektör yardımcısı seçilmiş Gian Francesco Abela’dır (1582-1655) ve dilin kökenin Kartaca diline dayandığı görüşünü yalanlamıştır” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 245).

O zamana kadar bazı seyyahların hazırladığı Maltaca kelime listelerinden farklı olarak XVII. yüzyılda gerçek sözlüklerin derlendiğine tanık olunmuştur.

İlk üç deneme kaydedilmiş fakat hiç yayımlanmamıştır ve el yazması nüshalarının da kaybolduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri anonimdir, bir diğeri Thezan adlı bir şövalyenin, sonuncusu ise Francesco Bardon adlı başka bir şövalyenin derlemesidir. Arnold Cassola’nın Roma’daki Biblioteca Vallicelliana kütüphanesinden bir el yazmasını 1992 yılında *Regole per la Lingua Maltese* (Malta Dilinin Kuralları) adıyla yayımlanmıştır. Cassola, bunun kısa bir gramer bilgisiyle başlaması, Latin harfleriyle birlikte 10 Arap harfi kullanması sebebiyle Fransız şövalye Francois de Vion Theza’nın kayıp sözlüğünün bir kopyası olabileceğini düşünmüştür (Cassola’dan akt. Brincat *Maltese and Other Languages...* 249).

Maltalı Francesco Agius de Soldanis ise Maltacanın sözlüğünü (1755-1759 yılları arasında genişletilerek dört cilt hâline getirilmiştir) ve ilk sistematik gramerini (1750 yılında Roma’da yayımlanmıştır) yazmıştır.

Giriş kısmında kitabı yazma amacının, yerel dili öğrenmek isteyen şövalyelerin talebine karşılık vermek olduğunu belirtmiştir. De Soldanis, Maltacanın kökeninin Kartaca dili olduğunu düşünmüştür (...) Ayrıca Maltacanın Sami dile özgü seslerini gösterme sorunu sebebiyle onun zamanında ve çok sonrasında Maltacanın Latin harfleriyle yazılması meselesi tartışılırken De Soldanis, sözlüğünü Arap harfleriyle yazmayı reddetmiş ve Latin harfleriyle yazmıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 250, 252).

Diğerlerine nazaran tam anlamıyla ilk sözlük ise 18.000 kelime ile 1796 yılında Roma’da yayımlanmıştır. Bu, Maltaca *Ktyb il Klym Malti* (Maltaca Kelimelerin Kitabı) olarak da bilinen, *Lexicon* (Maltaca-Latince-İtalyanca olmak üzere üç dilli) başlığıyla Mikiel Anton Vassalli’nin çalışmasıdır. Cachia, Vassalli’nin bugün standart Maltacada da kullanılan şehirlerin telaffuzu yerine her zaman köylerin telaffuzunu esas aldığını belirtmiş ve bunu bir kusur olarak ifade etmiştir (Cachia 8). Maltacanın babası olarak adlandırılan Vassalli, “bir ulusun sadece bir dilinin olabileceği algısını oluşturması ve 1790-1827 yılları arasındaki birkaç alfabe

çalışması sayesinde yazı dilini kaybetmiş Maltacaya daha sonraki yıllarda yeniden bir alfabe kazandırmıştır. Ayrıca Vassalli, 1825’de kurulan Malta Üniversitesi’ndeki Malta Dili ve Doğu Dilleri koltuğunun da ilk sahibi olmuştur” (Brincat, Maltese and Other Languages... 255-256; Fabri, “Maltese” 798).

Yaklaşık 250 yıl boyunca adada çok sayıda kilise, saray ve kale inşa eden Şövalyeler, bu yapıların inşası için halktan çok ağır vergiler almıştır. Bunun yanı sıra otokrat yönetim sebebiyle de 1760-1775 yılları arasında isyanların artması ve İslam dünyasıyla çekişmelerin azalması Şövalyelerin amacını kaybetmesine sebep olmuş (Castillo 93) ve onların varlığını tehdit etmeye başlamıştır.

1.8. Fransızlar Dönemi: 1798’de Napolyon Bonapart, Mısır’a sefere giderken finansal anlamda iyice zayıflamış olan Şövalyeler’in yönetimindeki Malta’yı işgal etmiş ve ele geçirmiştir. Fakat Fransa’nın Malta hâkimiyeti uzun sürmemiştir.

Fransa’nın iki yıllık hâkimiyeti süresince adanın dilsel durumunu değiştirmek için büyük çaba sarf edilmiştir. “9-14 yaşları arasında 60 öğrenci kamarot ve harbiye eğitimi için Fransa’ya gönderilmiş, Fransızca’yı öğretme amacıyla adada 15 ilkokul açılmış ve caddelere Fransızca isimler verilmiş, İtalyancanın yanında Fransızca da mahkeme dili olmuştur” (Brincat, Maltese and Other Languages... 267). Tüm bu çabalara rağmen Fransızca, halka ve dolayısıyla Maltacaya çok fazla etki edememiştir. Aslında Şövalyeler döneminde Maltalılar Fransızlar ve Fransızcayla iyi bağlar kurmuştur. Fakat Napolyon Bonapart’ın gelişiyle bu bağ zayıflamıştır. İki yıl boyunca süren açlık ve sefaletin ardından Maltalılar Fransız yönetimine karşı ayaklanmış ve bu ayaklanma başarıyla sonuç vermiştir (Castillo 122-123). Fransa yönetiminin takımadadaki hâkimiyetinin çok kısa sürmesi ve üstelik bu kısa sürede halka yaşattığı sıkıntılar bugünkü Maltacada az da olsa görülen Fransızca etkisinin Şövalyeler döneminden kalmış olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

1.9. İngilizler Dönemi: 1800 yılında Maltalılar, atasözlerindeki “Tüm yabancı uluslar kötüdür; fakat İngilizler en az kötüsüdür” düşüncesiyle kendilerini Fransızlardan kurtarmaları için İngilizlerden yardım istemiş ve böylece Malta, bir İngiliz kolonisi olmuştur. İngilizler adaya geldiğinde Malta, gerek mimarî özellikler gerek dinî inanç, gerekse mutfak kültürü bakımından bugün olduğu gibi âdeta bir İtalya şehridir.

İtalya’nın adada bu derece büyük etkisini görmekten rahatsız olan İngilizlerin yerlilerle iletişimde iki büyük engeli vardı: Dil ve din. Fakat onlar, dil engelini aşmaya çalışırken, din konusunda hoşgörülü bir anlayış sergilemişlerdir.

Castillo'nun belirttiği gibi “İngilizler, Fransızların deneyiminden bir ders çıkarmışlardır ve o ders de adaya yerleşen ya da sürekli gelip giden herkesin ibadetini özgürce yerine getirebilmesini güvence etmektir” (Castillo 130). Bu sebeple olsa gerek Maltalıların dinini değiştirmeye yönelik çalışmalara dair bir bilgiye kaynaklarda rastlanmamıştır. Adadaki yerlilerin çoğunlukla dil alanında İngilizleştirilmesine çalışmışlar, buna da ancak İtalya'nın Birleşmesi'nden (1815-1871) sonra ısrarcı davranabilmişlerdir.

Eğitimli Maltalıların İtalya'yı kendi kültürel ve manevi ataları olarak düşündüğünü bilen İngilizler, orta sınıf ve işçi sınıfından destek alarak bu bağlılığı dengelemeye çalışmıştır. Böylece İngiliz yönetimi, “asıl amacı İngilizce öğretmek yoluyla hızlı bir biçimde İngilizleştirilmeyi sağlamak olan, bunu yaparken de zorunlu ilköğretim ve öğretmenler için eğitici kurslar gibi yararlı öneriler getiren İrlandalı eğitimci Patrick Keenan'ı Malta'ya göndermiştir” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 346).

İngilizler baskın yerel dil olarak İtalyancanın yerini İngilizcenin alması için epeyce çabalamış ve bu süreçte yaşananlar daha sonra “dil meselesi” (The Language Question) olarak bilinecek (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 274) siyasî bir ihtilafa sebep olmuştur.

Maltalılardan İngilizleştirilmeye karşı çıkanlar, Protestanlığın getirilmesinden korkan ruhban sınıfı ve adaletin yönetiminde kargaşa olabileceğinden şüphelenen avukatlar olmuştur (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 275).

Özellikle koloni hükümeti, Malta Yasasını bilmeyen bir başyargıcı atadığında ve 1840'ta The Malta Times gazetesinde İngiliz yargıçların tayin edilme olasılığı tartışılıp bir yıl sonra da ilgili bütün insanların karşı çıkmasına rağmen baş yargıç Sir John Stoddart, hukuk sisteminin İngilizleştirilmesine karar verdiğinde eğitimli insanlar, “dil meselesi”nin sadece buzdağının görünen ucu olduğunu anlamışlar ve protestoda saflarına katılmışlardır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 275).

Böylece halk, İtalyancayı desteklemek için harekete geçmiş ve halkın İngilizceye tepkisi bazı yasaların iptaline sebep olmuştur.

1901 yılında 30.000 kişiden oluşan bir topluluk protesto düzenlemiş ve bu gibi hareketler, 1903 ve 1933 anayasasının geçici olarak yürürlükten kalkmasına, 1930 yılında bir seçimin iptal olmasına sebep olmuştur. 1923 yılında Başbakan Joseph Howard, Roma'daki

bir konuşmasında İtalyancayı övdüğünden ve İtalya’da onların *madre lingua* (ana dil) çalışmalarının ilerlemesine yardım etmek için Maltalıları cesaretlendirdiğinden istifa etmeye mecbur bırakılmıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 273).

Daha sonra Malta’da İtalyanca kullanılması meselesine İtalya’nın ilgi göstermemesi, entelektüel kesim dışında Maltalı vatandaşların İtalyancayı bilmemesi ve bu sebeple İtalyanca kullanımını savunan kişi sayısının azlığı, okullarda her iki dilin birden öğretilmesinin doğurduğu sorunlar (...) gibi sebeplerle “dil meselesi”, XIX. yüzyılın ikinci yarısında politik bir sorun olmaktan çıkmış ve halkın kendi sorunu hâline gelmiştir (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 279-280).

1840’larda Maltaca, halkın, çiftçinin ve işçinin diliyken koloni idaresinin ve ordunun dili İngilizcedir. Bu yıllarda yerlilerin çok azı İngilizceyi bilmekteyken (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 276) İngilizcenin kullanımı, yavaş yavaş İtalyancanın önüne geçmiştir.

1900’lerde İngiliz garnizonu yaklaşık 25.000 kişiden oluşmaktadır ve Birinci Dünya Savaşı sırasında adanın *Akdeniz’in Hemşiresi* rolünü üstlenmesi sebebiyle 20.000’den fazla yaralı askerin tedavisi için İngiltere’den 200 doktor ve 1000 hemşire gönderilmiştir. Böylece bu yıllarda İngilizlerle iletişim artmıştır (...) 1911 yılında nüfusun %13,1’i İngilizceyi konuşup yazabiliyorken %11,5’i İtalyancayı bilmektedir. 1931’de ise İngilizce bilen sayısı, İtalyanca bilen sayısının neredeyse iki katına yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraysa Malta’nın İngilizleştirilmesi önemli bir noktaya ulaşmıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 340, 364).

Savaştan sonra ülkenin yeniden yapılanması sırasında eğitim alanında bazı reformlar yapılmıştır. O döneme dek ülkenin eğitimi oldukça kötü durumda iken “1946’da ilköğretim zorunlu hâle getirilmiş (...) kasaba ve köyler dâhil birçok yerde yeni okullar inşa edilmiş ve bu okullara öğretmen ihtiyacı sebebiyle de 1945 yılında iki öğretmen okulu açılmıştır” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 359, 366).

İngiliz yönetimi, İtalyancanın yerine İngilizceyi getirmeye çalışırken Maltacayı korumaya da özen göstermiştir çünkü “onlar, Maltacayı yüzyıllardır Maltalıların kültür dili olan İtalyancanın hegemonik üstünlüğünü zayıflatma aracı olarak görmüşlerdir” (Cassola 114). Böylece Maltacaya yönelik önemli aşamalar kaydedilmiştir. XX. yüzyılın ilk yarısında Maltacanın gelişimi edebî alanla sınırlı kalmışken nüfusun %85’i okuma-yazma bilmezken ve okullarda devam

zorunluluğu yokken eğitim sistemine bazı düzenlemeler getirilmiş (...) 1921’de yükseköğretim kurumlarında Maltacanın kullanımına başlanmıştır (...) 1929 yılında ise Malta ilk kez adliyede kullanılmıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 352, 355-356).

Maltacanın konuşmadan yazı diline geçmesinde anahtar rol oynamış basın özgürlüğünün 1838’de gelmesiyle bütün Malta halkı için yayın şirketi açmak mümkün hâle gelmiştir (Fabri, “Maltese” 809) ve bu tarihten itibaren gazete sayısında artış görülmüştür.

İlk gazete, *Il-Kawlata Maltija* (The Maltese Hotchpotch / Karmaşık Maltaca) adıyla iki İngiliz George Percy Badger ve James Richardson tarafından 1838’de yayımlanmıştır. Daha sonra bazısı kısa süreli bazısı uzun soluklu pek çok gazetenin de basıldığı görülmektedir. Bunların arasında Kilisenin görüşlerini yansıtan ve 1928’den beri çıkarılmaya devam eden *Lehen is-Sewwa* (Voice of Truth / Hakikatin Sesi) ile emperyalist politikayı destekleyen ve 1930-1968 yılları arasında yayımlanmış *Il-Berqa* (The Lightning / Şimşek) da bulunmaktadır. Malta toprakları dışında Maltaca yayımlanan ilk gazete ise 1859’da Mısır’da (o zamanlar Fransız kolonisidir) basılan “*Il-Bahrija*”dır (Fenech 5-6).

Uzun yıllar Maltacanın yazımında farklı yazarlar farklı yazı sistemleri kullanmış, bu durumdan kaynaklanan çatışmalar basına da yansımıştır.

Bu sebeple *Societa Medica*, *Accademia Filologica Maltese* ve *Soċjeta Semitika Inġliża Filoloġika* gibi topluluklar tarafından Maltacanın ortografisini standartlaştırma çalışmaları başlatılmıştır. 9 Kasım 1920’de özellikle standart bir ortografi yaratma amacıyla hızlı bir biçimde 30 kişiden oluşan *Għaqda tal-Kittieba tal-Malti* (Maltalı Yazarlar Birliği) adlı bir komisyon kurulmuştur. 18 Aralık 1921’de, 17 oturumdan sonra, bu Birlik bir alfabe önermiş ve onların ortografi sistemi, *1-Alfabet tal-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti* (Maltalı Yazarlar Birliğinin Alfabesi) olarak bilinmeye başlamıştır (Fabri, “Maltese” 800).

Maltalılarının direnişleri sebebiyle İngilizlerin Malta yönetimini ele almalarının ardından ancak 121 yıl sonra, 1921 yılında Malta, İtalyancanın ikinci resmî dil olması suretiyle İngilizce ve İtalyanca olmak üzere iki resmî dili olan yeni bir anayasa edinmiştir (Fabri, “Maltese” 799).

1934 yılının Ocak ayında, l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti'nin Maltaca ortografik sistemi, hükümet tarafından kabul edilmiş ve 1934 Ağustosunda Maltacanın da resmî dil olarak ilan edilmesiyle ülkenin üç resmî dili olmuştur. İngilizce; yönetim, devlet arşivleri, belgeler ve hükümet ilanları için tek araçken Maltaca, mahkemenin “genel dili” olmuş, İtalyanca ise ihtiyaç duyuldukça çeviri dili olarak kullanılmıştır. İtalyancanın kaybettiği alan ise İngilizce ve Maltacanın eline geçmiştir (Fabri, “Maltese” 799).

Maltacanın resmî dil olmasıyla dil alanında yapılan düzenlemeler hız kazanmıştır. 1935 yılında devlet kurumlarında çalışanlar için Maltaca zorunlu dil olmuş ve Üniversite'ye giriş için Maltaca yeterlilik sınavı getirilmiştir. Yine aynı yıl İngiltere asıllı bir radyo kanalı (Rediffusion) kurulmuş (...) ve buradaki Maltaca programlar sayesinde standart Maltaca, etkin bir şekilde Malta ve Gozo'daki tüm halka yayılmıştır. 1937 yılında Üniversite'de Maltaca bölümü, 108 yıllık aranın ardından yeniden kurulmuştur ve bölüm başkanlığına Guze Aquilina getirilmiştir. 1921 anayasasının iptaliyle 1936 yılında İtalyanca, resmî dil olmaktan çıkartılmıştır. Bunun üzerine halk duyuruları, cadde isimleri ve Hristiyan adları değiştirilmiş; İngilizce, Silahlı kuvvetler ve Kamu hizmetlerinde çalışanlar için zorunlu olmuştur (Brincat, “Languages in Malta and the Maltese Language”... 13-14).

İngilizler döneminde yapılan dil çalışmalarından biri de dilde sadeleşme hareketidir. Patrick Keenan'ın 1880 yılı raporundaki önerisi üzerine Maltacanın özü Sami kelimelerden oluştuğu için Latince kökenli kelimeleri dilden çıkarmak gerektiği düşünülmüş ve bu amaçla aynı yıl kurulmuş Xirka Xemia (Semitic Society/Sami Diller Derneği) tarafından bu akım yayılmıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 314). Sadeleşme hareketi, Gioacchino Navarro, Patri Fidiel, Ludovico Mifsud Tommasi ve Gian Anton Vassallo gibi Romantik şairlerin ilk neslini etkilemiştir. Ancak dillerinin alt ve üst katmanlarında bu Latin ve Sami dil ailelerine ait kelimelerin her ikisi de bulunduğundan yazarlar, ifadelerini zevklerine göre şekillendirmede özgürlüklerinin kısıtlandığını hissetmiş ve Maltacaya yabancı dillerden girmiş teknik terimlerin yerini doldurmada zorluk yaşamışlardır. Sadeleşme hareketinin dili ne ölçüde zayıflattığı, sözlüklerden açıkça görülmektedir; Vassalli'nin *Lexicon*'unda (1796) 18.000 sözcük bulunurken, sözlüğüne hiçbir Latince kelimeyi dâhil etmeyen Antonio Emanuele Caruana'nın *Vocabolario della Lingua Maltese* (Malta, 1903) adlı sözlüğünde 9.947 sözcük bulunmaktadır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 312, 314).

Bu dönemde Maltaca ve Maltacaya dair pek çok yayın da çıkmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Devlet okulları için hazırlanmış ilk sözlük, Baron Vincenzo'ya ait olan ve 1856'da yayımlanmış *Piccolo Dizionario Maltese-Italiano-Inglese* (Small Dictionary Maltese-Italian-English) adlı sözlüktür. 1921'de Vincenzo Busuttil ve Tancred Borg tarafından hazırlanan İngilizce-Maltaca/Maltaca-İngilizce ansiklopedik sözlüğün ilk cildi yayımlanmış, bu çalışmanın son cildi ise 1932 yılında çıkmıştır (Agius 174).

Maltacaya dair pek çok çalışmanın yapıldığı ve dilin resmîyet kazandığı İngilizler döneminde ülke ekonomisi de geliştiği hâlde Maltalılar her zaman, savaş olmaksızın kendi rızalarıyla İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçası olduklarından, ülkelerinin yönetiminde bir söz haklarının olacağını ummuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası ekonominin bozulmasıyla *"7 Haziran 1919'da ekmek fiyatını protesto etmek amacıyla Valletta'da bir miting düzenlenmiş ve bu sırada İngiliz askerler tarafından 4 kişinin öldürülmesi, Maltalıların İngilizlere bakışını değiştirmiştir"* (Castillo 142). Yaşanan bu olaydan sonra Maltalıların İngiliz sempatisi azalmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından muhtemelen zayıf bir yönetimle karşı karşıya kalmış Maltalılar, bunu fırsat bilerek bağımsızlıkları için harekete geçmiştir. Böylece Malta, 1964 yılında İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde (Castillo 219) bağımsız bir devlet olmuştur.

2. Günümüzde Maltaca

1974 yılında Cumhuriyet devleti olan Malta, 2004 yılında Avrupa Birliği üyesi olmuş ve böylece Maltaca da resmî bir Avrupa Birliği dili olarak tanınmıştır.

Bağımsız Malta'nın 1964 anayasası ulusal ve resmî dil arasındaki ayrımı şu maddelerle ifade etmiştir: (1) Maltaca, Malta'nın ulusal dilidir ve (2) resmî diller, Maltaca ve İngilizcedir, buna ek olarak temsilciler meclisinin üyelerinden en az üçte ikisinin onayının gerekli olduğu bir yasa çıkartılmasıyla parlamento, üçüncü bir dili bildirebilir. (3) Adliyenin dili Maltacadır. 1974 Cumhuriyet anayasası da bu maddeleri doğrulamıştır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 360).

Sadece Avrupa Birliği'nin tek Sami dili değil, aynı zamanda Latin harfleriyle yazılan tek Sami dil olan günümüz Maltacasının alfabesinde 6 ünlü, 24 ünsüz olmak üzere 30 harf bulunmaktadır; bunların Arapça ve Türkçedeki ses karşılıkları şöyledir:

MALTACA	ARAPÇA	TÜRKÇE	IPA
/a/	آ	a	ɐ
/b/	ب	b	b
/ç/	-	ç	tʃ
/d/	د	d	d
/e/	أ	e	ɛ
/f/	ف	f	f
/ğ/	ج	c	dʒ
/g/	-	g	g
/gh/ ¹	ع	-	ʻ
/h/ ²	-	-	-
/ħ/	ح	h	h
/i/	إ	i	ɪ
/ie/	-	î	ɪ:
/j/	ي	y	j
/k/	ك	k	g
/l/	ل	l	l
/m/	م	m	m
/n/	ن	n	n
/o/	-	o	ɔ
/p/	-	p	p
/q/	ق	-	ʔ
/r/	ر	r	r
/s/	س	s	s
/t/	ت	t	t
/u/	أ	u	ʊ
/v/	-	v	v
/w/	و	-	w
/x/	ش	ş	ʃ
/z/	ز	z	z
/z/	-	-	ts

Bu seslerden sadece /gh/, /ħ/ ve /q/ sesleri Arapçaya özgüdür. Tabloda görüldüğü üzere Arapçada ses karşılığı olmayan harfler ise dilin sözcüksel zenginliğine büyük oranda katkı sağlayan İngilizce ve İtalyancadan geçen

¹ Kelime başında sesletimi yoktur. Ancak kelime ortasında ve sonunda bazı kurallar dâhilinde sesletimi bulunmaktadır.

² Kelime başında sesletimi yoktur. Kelime sonunda /ħ/(he) sesi verir. Ancak kelime ortasında bazı kurallar dâhilinde sesletimi bulunmaktadır.

sözcüklerin telaffuzunu kolaylaştırmak için bulunmaktadır. Günümüz Maltacasında, özellikle konuşma dilinde, Arapça kökenli sözcüklerin yerini çoğunlukla bu yabancı sözcükler almıştır ve İngilizce ile İtalyancanın kendi aralarındaki çekişmesi devam etmektedir.

İtalyancanın yerini İngilizcenin alması uzun sürse de bugün Malta nüfusunun büyük çoğunluğu tarafından konuşulmaktadır.

1940'lara kadar İngilizcenin etkisi, çoğunlukla askeri ve idari alanla sınırlı kalmıştır. Fakat bugün kültür etkileşiminin temel aracı ve de modern hayatla ilişkili yeni terminolojinin tek kaynağıdır; bilgisayar için "kompjuter", cep telefonu için "mowbajl" ve daha eski yabancı kelimelerden telgraf/tel için "wajer", fiş/priz için "plagg" örneklerinde de görüldüğü gibi (Fabri, "Maltese" 801).

Özellikle teknolojiyi daha yakından takip eden ve modern hayata daha kolay uyum sağlayan gençlerin İtalyanca ve İngilizce olmak üzere iki biçimi bulunan bir kelimenin genellikle İngilizcesini kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ör. "viziv (İt. Visivo) ve vizwali (İng. Visual), modernizzar (İt. Modernizzare) ve modernizzjazzjoni (İng. Modernisation) vb." (Fabri, "The Language of Young People..." 25).

Maltalı gençlerin konuşma dilinde ağırlıklı olarak İngilizceyi kullandığı görülse de yazılı dilde İtalyanca sözcüklerin kullanımı azımsanmayacak orandadır. Maltalıların İngilizler ve İtalyanlarla ilişkilerine bakılacak olursa daha uzun yıllar bu iki dilin Maltacadaki varlığı başa baş gidecek gibi görünmektedir.

İngiliz askeri üssünün kapanmasıyla Maltalıların ana dil konuşucularıyla İngilizce konuşma şansı azalmıştır fakat yine de adada 2005 yılında yarısının İngiliz olduğu 12.000 yerleşimci vardır. Üstelik İngilizce, farklı milletlerden turistlerle (günlük yaklaşık 20.000) de konuşulmaktadır (...) Malta'ya gelen turist sayısına bakıldığında 2010 yılında 415.120 kişiyle İngilizler ilk sırada gelmektedir (...) Aynı şekilde Maltalıların da seyahat ettikleri ülkeler arasında İtalya ve İngiltere ilk sıralardadır. Bunların yanı sıra ticari alışverişler de İngilizce ve İtalyancanın yazılı ve sözlü olarak kullanımı için imkân sağlamaktadır (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 374, 379-380).

Okullarda kitapların ve dolayısıyla terminolojinin İngilizce olması sebebiyle - çoğunlukla yazı dilinde- bu dil kullanılmaktadır. Maltaca kitap sayısı her geçen gün artsa da piyasası, İngilizcenin gerisinde kalmayı sürdürmektedir. Bunların yanı sıra mühendislik, ekonomi ve turizm gibi bazı sektörlerin ve alanların terminolojisi

İngilizcedir (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 419). Ancak tıp gibi bazı alanlarda Maltaca terminoloji kullanılmaya başlamıştır. Basılan Maltaca tıp sözlükleri ve kitaplarla da bu terminolojinin dile yerleşmesini hedefledikleri düşünülebilir. Bütün alanlarda terminolojinin Maltaca olmasının gerekliliği ise tartışma konusudur. İngilizceyle bu kadar iç içe olan Maltalılar kendi dillerini de korumaya çalışırken son yıllarda dil kaydırma (code switching) yaygınlaşmaya başlamıştır.

Devlet okullarında İngilizcesi iyi olmayan öğretmenlerin İngilizce dersini bile Maltaca anlatması ya da okulda faydası olur düşüncesiyle İngilizcesi yetersiz olan ailelerin çocuklarıyla evde İngilizce konuşması dil kaydırmaya sebep olan etkenlerden bazısıdır. Antoinette Camilleri, 1995 yılında ayrıntılı bir çalışma yapmış ve devlet okullarında ders esnasındaki dil kaydırmayı gözlemlemiştir; dil kaydırmada iki dilin neredeyse eşit kullanıldığı (%48.2 Maltaca kelime ile %51.8 İngilizce kelime) görülmüştür (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 420).

Yapılan araştırmalar sonucunda “İngilizce gençlerin dili iken Maltacanın yetişkinlerin dili olduğu ve bu dilin kadınlar ile orta/üst düzey sosyo-ekonomik sınıf mensupları tarafından daha az kullanıldığı çıkarımına varılmıştır” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 421). Gerçekten de Malta’yı bu bakımdan gözlemleyen bir kişi gençlerin ve yetişkinlerden de okumuş olanların, devlet dairelerinde çalışanların İngilizceye daha çok hâkim olduğunu rahatlıkla görebilir. Şu da bir gerçektir ki; “okuma-yazmada çoğu kişi İngilizceyi tercih etse de bugün Maltalıların %90’dan fazlası Maltacayı konuşmaktadır” (Brincat, “Languages in Malta and the Maltese Language” 17).

Dil karışımının etkisi ve özellikle İngilizceden geçmiş yabancı kelimelerin yaygın kullanımı ve sonunda dil kaydırmanın da görülmesi gibi sebeplerle bugün Maltacanın durumu ile ilgili dikkat çeken tartışma konularından biri, tüm bu etkenlerin Maltacayı zayıflatıp zayıflatmayacağı ya da yok edip etmeyeceğidir. Bugünkü Maltaca diğer dillerin etkisiyle ortaya çıkmış dilbilimsel değişimlerin ürünüdür. Bu değişimler, Maltacayı Arapça, İtalyanca ya da İngilizceden bağımsız, lehçe olmanın ötesinde ayrı bir dil hâline getirmiştir. Fabri’ye göre,

... bir dilin yabancı malzemeleri entegre etme becerisi, zayıflıktan çok bir güç belirtisi olarak görülmelidir. Akıllıca bir dil politikası, kullanım gerekliliği ve bağlamına göre her iki dilin önemini kabul eder. Bir dilin diğerini dışlaması gerekmez: İngilizce, Maltalıların

dışarıya bakmasını sağlar ve onların dünyanın geri kalanıyla iletişim kurmalarına izin verirken Maltaca, halkın kendi içine bakmasını sağlayacak kimlik ve aidiyet duygusunu, tarih bilincini verir (Fabri, “Maltese” 812).

Maltacanın İngilizce ve İtalyancadan kelime alırken azımsanmayacak kadar Sami kökenli kelimeyi kaybettiğine bakılırsa, Fabri'nin ifadesinin aksine dilde bir zayıflamanın olduğu düşünülebilir. Bu durum, günlük konuşma dilinde ve sözlüklerde kendini göstermektedir. Özellikle gençlerin, anlatmak istediğini daha pratik bir şekilde ifade edebilme amacıyla var olanı kullanmak yerine yeni kelimelere adapte olduğu görülür. Fabri, kendi tecrübesinden bu duruma bir örnek vererek bir futbol ifadesi olan İngilizcedeki “chase” (kovalamak, takip etmek) fiiline karşılık gelen Maltacada “jiğri wara” (ardından koşmak) ifadesi yerine daha hızlı söylendiği için “jiççejsja” fiilinin kullanıldığını belirtir (Fabri, “The Language of Young...” 8-9).

Bunun yanı sıra yerel radyo ve televizyon programları (yemek ve moda programları gibi) alışkanlık olarak yaygın Maltaca kelimeleri kullanmaktan kaçınmakta ve İngilizceyi tercih etmektedir.

İngilizler döneminde dilde sadeleşme amacıyla Latince kökenli kelimeler atıldığında ortaya çıkan sonuç dile nasıl etki ettiyse günümüz Maltacasında da Sami kökenli bazı kelimelerin kaybolmasının sonuçları, yine sözlüklere yansımıştır. Modern sözlükler, Arapça olmayan birkaç yüz kelimeyle sınırlıyken A.E. Caruana'nın sözlüğü (1903), sadece Sami kökenli sözcükleri içermesine rağmen 9947 kelime barındırır. Vassalli'nin sözlüğü (Vocabolario Maltese, Roma, 1796) ise 18.000 kelimedenden oluşur. Bu sözlüklerdeki kelimelerin %30'u bugün kullanılmamaktadır. Vassalli ve Caruana sözlüklerini derleyinceye kadar ise binlerce Arapça kelime çoktan kaybolmuştur (Aquilina 63).

Arapların bıraktıkları kelime alanları madenler (altın anlamında deheb, gümüş anlamında fidda, demir anlamında hadid vb.), hayvan isimleri (balık anlamında hut vb.) (...) insan vücudu (el anlamında id, göz anlamında ghajn, parmak anlamında saba' vb.), akrabalık ilişkileri (anne anlamında omm, kız kardeş anlamında oht vb.) (...) renkler (siyah anlamında iswed, kırmızı anlamında ahmar vb.) gibi daha çok temel insani ihtiyaçları karşılayacak alanlardadır. Takımadanın jeofiziksel özelliğinde olmayan dağ (muntanji), nehir (xmajjar) gibi kavramlar ise Sami kökenli değildir. Mevsim isimleri (sajf, xitwa vb.) ve zamanlar (illum, sene, xahar, ghada vb.)

Arapçayken ay adları Norman Sicilyası'ndan alınmıştır (Aquilina 67-68-69).

Maltaca, Malta ve Gozo'da yaşayan yaklaşık 400.000 insanın ana dili iken farklı ülkelerdeki topluluklar tarafından da konuşulmaktadır.

XIX. yüzyılın başlarında birçok Maltalı, Tunus, Cezayir ve Mısır'a göç etmiş ve ardından Fransa, İngiltere gibi yerlere gitmek zorunda bırakıldıkları 1950'lerin ortalarına kadar oralarda yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke ekonomisinin çökmesi ve birçok evin bombalanması sebebiyle Malta bir kez daha çeşitli ülkelere göçler vermiştir. Bu sebeple Maltaca, hâlâ Avustralya, Kanada, Amerika, İngiltere gibi yerlerde göçmen aile ya da toplulukların hukuki olmayan dilidir. “2001 nüfus sayımına göre Kanada’da Malta asıllı olduğunu söyleyen 33.000 kişi bulunmaktadır” (Fabri, “Maltese” 803).

Bu göçler, Maltacanın lehçelerini doğurmuştur. Doğrusu Maltacanın lehçeleri meselesi, XVIII. yüzyılın sonunda Anton Vassalli tarafından ele alınmıştır.

O, *Lexicon*'unda Maltacanın beş lehçesi olduğunu iddia etmiştir; şehirlerin dili, Gozo'nun dili, alt sınıf köy halkının, üst sınıf köy halkının ve merkezi köylerin dili. Bunlardan L-imghawweġ (bozulmuş dil) olarak da bahsedilir. Konuşanlar tarafından “il-pulit” (nezaket dili) olarak bahsedilen standart Maltaca ise Valletta, Hamrun, Sliema gibi kentsel bölgelerde konuşulan türdür (Fabri, “Maltese” 804).

Bugün kasaba ve köylerde konuşulan dil ise standart Maltacanın bir ağzı olarak düşünülebilecekken, Gozo'nunki, lehçe kabul edilmektedir. Maltacanın Gozo lehçesi, sahip olduğu bazı eski Arapça kelimeler ve çoğunlukla ses özellikleriyle standart Maltacadan ayrılır. Gozo lehçesinin, standart dilin kaybettiği “ayn” ve “kaf” seslerini hâlâ koruması da buna bir örnektir. Bu durum, Malta adasında yabancılarla etkileşimin daha fazla olması ve buranın modern çağa daha yakından ayak uydurması sebebiyle şehirlerde konuşulan Arapçaya nazaran bozulmamış bedevi Arapçasının durumuna benzetilebilir. Eş-Şidyak, “Gozoluların gırtlak seslerini doğru bir biçimde telaffuz ettiğini söylediği gibi çiftçilerin “kaf” harfini telaffuz ettiğini” (eş-Şidyak 60-61) de belirtmiştir. Çiftçiler olarak bahsettiği kesimin ise bugünkü Gozo halkı olduğu düşünülebilir.

Kanada ve Avustralya'da konuşulan Maltaca üzerine ise bazı araştırmacılar çalışmalar yapmaktadır. Avustralya'da konuşulan Maltaca, Malta Maltacasından özellikle sözcüksel olarak büyük oranda uzaklaşmış ve Maltacanın Avusturalya lehçesi “Maltraljan” olarak adlandırılmıştır. Bir örnek verecek olursak Maltraljan

lehçesinde “hangri” (İngilizce “hungry”den) kelimesi pinti, cimri anlamındadır ve bu kelime standart Maltacada görülmemektedir (Fabri, “Maltese” 803). “2004’te Maltacanın lehçelerini çalışmayı canlandırmak ve sürdürmek için Maltese Dialects Study Group (Maltaca Lehçe Çalışmaları Grubu) adlı bir grup kurulmuş ve Malta’nın Güneydoğusundaki Marsaxlokk balıkçı köyünün lehçesi olan *Xlukkajr*’dan veri toplanıp incelenmek üzere bir pilot proje yürütülmüştür” (Fabri, “Maltese” 804). Ancak Malta’da yürütülen bu lehçe çalışmalarında sürekliliğin olmadığı görülmektedir.

Dil araştırmaları, finansal imkânların eksikliğinden dolayı yeterince gelişmemiştir. Malta Üniversitesi’ndeki akademik kadro (öğretim üyesi ve araştırma görevlisi) yetersizdir, araştırma ve hizmetler için ödenekler çok kısıtlıdır. Bu nedenle genç bilim adamları, Maltacanın çeşitli yönlerini araştırmak üzere teşvik edilememektedir. Fakat 2005’te Malta Dili Ulusal Konseyinin ve 2007’de Bremen’de Prof. Thomas Stolz’un öncülüğünde Uluslararası Maltaca Dilbilim Derneğinin kurulması gibi önemli gelişmeler de olmuştur (Fabri, “Maltese” 812).

Maltaca 1934 yılında resmî bir dil olarak tanınsa da tam anlamıyla ilk yazım kılavuzu çok sonraları hazırlanmıştır. “1998’de *Akkademija tal-Malti* tarafından *Regoli tal-Kitba Maltija* adı altında çıkarılmıştır. *Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti* ise danışma kurulu olarak 2005 yılında bazı düzenlemelerde bulunmuş ve 2008 yılında hükümet tarafından da resmî olarak kabul edilmiş *Deciżjonijiet 1* adlı yeni imla kılavuzunu yayınlamıştır” (Brincat, *Maltese and Other Languages...* 383). Ancak ortografik sorunlarla ilgili tartışmalar bugün dahi sürmektedir. Bu sorunlardan biri, yabancı kelimelerin, orijinal yazımının (ör. mouse, airport, anche, shorts) korunması mı gerekir yoksa fonetik olarak (maws, erport, anke/anki, xorts/xorz) mı yazılması gerekir sorusudur. Öyle ki; bu konu pek çok kaynakta tutarsızlığa yol açmaktadır. Bu sebeple olsa gerek, sadece dil üzerine çalışanların değil, bütün halkın sorunu hâline gelmiştir. Sosyal medyada da sıklıkla bu konu üzerine tartışmalar görülmektedir.

Bugün Maltaca üzerine yapılan çalışmalar, gerek nicelik gerekse nitelik bakımından çok daha iyi seviyelere ulaşmıştır. Maltaca çalışmalarının gerçek öncüsü Joseph (Guze) Aquilina’nın Sami ve Romen unsurları bir bütün olarak gördüğü ve bu unsurların her ikisine birden yer verdiği titiz çalışması *The Structure of Maltese* adlı gramer kitabı 1959 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca Aquilina’nın 1987-1990 yılları arasında yazdığı iki ciltlik ve 80.000 madde başı olan Maltaca-İngilizce

sözlüğü ile 1999-2000 yılları arasında yazdığı dört ciltlik ve 120.000 madde başından oluşan İngilizce-Maltaca sözlüğü hâlâ temel kaynaklardandır. Yine önemli bir sözlük olan Erin Serracino Inglott'un *Il-Miklem Malti*, tek dilli ve dokuz ciltlik bir sözlük olup 1975-1989 yılları arasında yayımlanmıştır. Albert Borg ve Marie Azzopardi-Alexander'ın 1997'de yayımlanmış *Descriptive Grammar* adlı kitabı, modern Maltacanın kapsamlı ve ayrıntılı bir gramer kitabıdır. Daha belirli konularda yapılan çalışmalar arasında ise Manwel Mifsud'un *Loan Verbs in Maltese. A Descriptive and Comparative Study* (1995), Maltacanın morfolojisi bakımından örnek niteliğinde bir çalışmadır.

Sonuç

Önemli coğrafi konumu sebebiyle binlerce yıl büyük medeniyetlerin ilgisini çekmiş ve onların hâkimiyeti altına girmiş Malta, gerek dil gerek kültür ve gerekse ekonomi alanında bu medeniyetlerden etkilenmiş ve onlardan edindikleriyle kendine özgü bir dile ve kültüre sahip olmuştur.

Maltacanın tarihine baktığımızda ise ona en büyük katkı Araplar, St. John Şövalyeleri ve İngilizler döneminde sağlanmıştır. Malta halkı, Sicilya'dan gelen göçlerle Sicilya Arapçasından etkilendiği gibi bir taraftan da Araplar döneminde adaya gelen Berberilerin konuştuğu dilden etkilenmiştir. Maltacanın bir dönem Arap harfleriyle yazıldığına dair bilgiler olsa da bu alfabenin ne zaman ve ne kadar süre kullanıldığına dair net bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak şu bir gerçektir ki Normanlar döneminin sonlarında II. Frederick'in Arapları adadan sürdüğü 1224 yılından Şövalyelerin geldiği tarihe kadarki yaklaşık 250 yıllık süreç Maltacanın gelişimine olumsuz etki etmiştir.

Yaşanan siyasî-dinî olayların etkisiyle alfabesini kaybeden bu dilin -yine aynı sebeplerden- kökenine dair bilimsellikten uzak tartışmalar yüzyıllarca sürdürülmüştür. Aslında dilin Sami kökenli olduğu erken dönemlerde bile anlaşılınca Maltalılar, Müslüman Araplarla ortak özelliklerinin olduğunu kabul etmek istemedikleri için dilin kökeninin Fenikece, İbranice, Kartaca olduğunu ileri sürmüşlerdir. 1829 yılında Antoine Isaac Silvestre de Sacy'nin, *Journal of the Scholars*'da dilin kökeninin Arapça olduğunu açıklamasıyla büyük oranda nihayete eren bu tartışma, ancak bağımsızlık sonrasında tamamen sona ermiştir. Maltacanın Arapça kökenli olduğu anlaşılrsa da bu defa da dilde hem Suriye Arapçasından hem de Mağrip Arapçasından kelimelerin olması sebebiyle bu yönde tartışmalar başlamış ancak en sonunda Maltacanın Mağribî asıllı olduğu konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

Maltacanın yeniden alfabe edinmesi oldukça uzun ve zorlu çalışmaların sonucunda yine bağımsızlıklarını elde etmelerine yakın bir zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Bu durum, “Maltacanın babası” lakabını boşuna almamış olan Mikiel Anton Vassalli'nin halka benimsetmeye çalıştığı gibi milleti ayakta tutan şeyin dil olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Maltaca, Arap hâkimiyeti altındaki Avrupa topraklarında (Sicilya, İspanya) hüküm sürmüş dilbilimsel durumu tek yaşatan lehçe olması bakımından önemli tarihsel bir değere sahiptir. Latin harfleriyle yazılması sebebiyle de ayrıca ilgi çekmektedir. Ancak Arapçanın bir lehçesi olan bu dilin Hristiyan bir millet tarafından bu zamana kadar konuşulması hayret uyandırırken dile dair araştırmalar son yıllara kadar ihmal edilmiştir. Siyasî ve dinî etkilerden kurtulmuş gerçek bilimsel çalışmaların sadece yaklaşık yüz yıldır yapılabiliyor olması sebebiyle dile ilgili açıklığa kavuşmamış pek çok mesele (ortografi, dilbilgisi, lehçe-dil tartışması gibi) vardır.

Bugün Maltacanın en büyük sorunlarından birisi ise İngilizcenin varlığından dolayı tehlikede olabileceği mevzusudur. Okullarda, caddelerde, devlet kurumlarında, basında ve benzeri alanlarda her iki dilin yaşatılmasına rağmen Maltaca genellikle konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Kitap ya da sinema piyasasında görülebileceği üzere bilim ve kültür dili olarak hâlâ gereken ilgiyi görmemesi ve genç nüfusun çoğunlukla İngilizceyi tercih etmesi sebebiyle Maltaca tehlike altındaki diller arasında görülebilir.

KAYNAKÇA

- Agius, Dionisius A. “Al-Miklem Malti: A Contribution to Arabic Lexical Dialectology.” *Bulletin British Society for Middle Eastern Studies* 17.2 (1990): 171-180.
- Aquilina, Joseph. “Maltese as a Mixed Language.” *Journal of Semitic Studies* 3.1 (Ocak 1958): 58-79.
- Brincat, Joseph M. “Languages in Malta and the Maltese Language.” *Education et Societes Plurilingues* 20 (Juin 2006): 7-18.
- . *Maltese and Other Languages: A Linguistic History of Malta*. Malta: Midsea Books, 2011.
- Cachia, Mons L. *L-Ilsien Malti Ilbieraħ u Llum*. Marsa-Malta: Sensiela Kotba Soċjalisti, 1994.

- Cassola, Arnold. *Malta: People, Toponymy, Language (MÖ IV. Yüzyıl-1600)*. Paola-Malta: The Farsons Foundation, 2011.
- Castillo, Dennis. *The Maltese Cross-A Strategic History of Malta*. America: Greenwood Publishing Group, 2006.
- Fabri, Ray. "Maltese." *Revue belge de philologie et d'histoire* 3. 88 (2010):791-816.
- . "The Language of Young People and Language Change in Maltese." *Variation and Change: The Dynamics of Maltese in Space, Time and Society*. Ed. Sandro Caruana, Ray Fabri ve Thomas Stolz. Berlin: Akademie Verlag, 2011. 89-106.
- Fenech, Edward. *Contemporary Journalistic Maltese: An Analytical and Comparative Study*. Leiden: E. J. Brill, 1978.
- Grima, Reuben. "Archaeology, Nationhood and Identity in A Small Island State." *Melita Historica* 16 (2014): 101-121.
- Hoe, Susanna. *Malta: Women, History, Books and Places*. İngiltere: Holo Books, 2015.
- Süleyman, Ahmet Talat. *el-Luġatu'l-Mâlṭiyye ve Usûluha'l-Arabiiyye: Dirâse Muḳârene*. Riyad: Meṭâbi' Câmîatu'l-Melik Suud, 1990.
- eş-Şidyâḳ, Ahmed Fâris. *el-Vâsiṭatu fi Ma'rifeti Ahvâli Malṭa ve Keşfu'l-Muḳabba 'an Funûnu Ūrubba*. Kostantiniyye: Matbaatu'l-Cevâib, 1299.
- Vella, Horatio Caesar R. "The Origin of The Name of Gozo." *The Gozo Observer* 27 (2012): 3-20. Web. 27 Kasım 2018.